

Xabermasning kommunikativ amaliyotlar nazariyasi va uning bugungi jamiyatdagi ahamiyati

Tayyorlochi: **Fazilova Mohinur**
Ilmiy rahbar: **Xudoyberdiyev Rashid**

Annotatsiya.

Ushbu maqolada nemis faylasufi Yurgen Xabermas tomonidan ilgari surilgan kommunikativ amaliyotlar nazariyasi, uning falsafiy mohiyati va zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy hamda madaniy ahamiyati tahlil qilinadi. Nazariyaning insonlar o'rtasidagi muloqot, tushunish va ijtimoiy hamjihatlikni shakllantirishdagi roli yoritiladi.

Kalit so'zlar: Xabermas, kommunikativ amaliyot, ratsionallik, muloqot, ijtimoiy tizim, diskurs, demokratik jamiyat.

Kirish

XX asrning ikkinchi yarmida falsafiy tafakkurda yangi yo'nalishlardan biri sifatida kommunikativ amaliyot nazariyasi shakllandi. Uning eng mashhur namoyandasi nemis faylasufi Yurgen Xabermas bo'lib, u insonlar o'rtasidagi o'zaro tushunish va muloqotni jamiyat taraqqiyotining markaziga qo'yadi. Xabermasning fikricha, inson faqat mantiqiy fikrlash orqali emas, balki muloqot asosida oqilona harakat qilish orqali ham ijtimoiy tizimni barqarorlashtiradi.

1. Nazariyaning shakllanish sabablari

Xabermasning nazariyasi XX asrning ijtimoiy-siyosiy inqirozlari, mafkuraviy to'qnashuvlari va texnologik modernizatsiya jarayonlari fonida shakllandi. Uning shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatdi:

1. Modernizm tanqidi: Ilmiy-texnik taraqqiyot insonni erkinlashtirish o'rniga tizimga qaram qilib qo'ydi.

2. Kommunikatsiya inqirozi: Odamlar o'rtasida muloqotning yo'qolishi jamiyatda ishonchsizlikni kuchaytirdi.

3. Demokratik qadriyatlar ehtiyoji: Fuqarolik jamiyatining shakllanishi uchun ochiq va asosli muloqot zarur edi.

2. Kommunikativ amaliyot nazariyasining asosiy g'oyalari

Xabermasning kommunikativ amaliyotlar nazariyasi quyidagi tamoyillarga tayangan:

- Kommunikativ ratsionallik: Har qanday ijtimoiy harakat tushunish va kelishuvga erishish maqsadida olib borilishi lozim.

- Diskurs etikasi: Haqiqat, adolat va axloq masalalari ochiq muloqot orqali hal qilinishi kerak.

- Tizim va hayot dunyosi farqi: Jamiyatda iqtisodiy va siyosiy tizimlar insoniy hayot dunyosini siqib chiqarmasligi lozim.

- O‘zaro tushunishga yo‘naltirilgan muloqot: Muloqot ishtirokchilari bir-birini tinglash, hurmat qilish va oqilona dalillar bilan ish tutishi kerak.

3. Bugungi jamiyatdagi kommunikativ amaliyotlarning ahamiyati

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va raqamli kommunikatsiya keng tarqalgan. Shu jarayonda Xabermas nazariyasining quyidagi jihatlari dolzarbligicha qolmoqda:

- Ijtimoiy dialogni tiklash: Turli fikr va madaniyat egalari o‘rtasidagi muloqot tinchlik va tolerantlikni mustahkamlaydi.

- Demokratik jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash: Ochiq muloqot va erkin fikr almashinuvi fuqarolik madaniyatining asosi hisoblanadi.

- Axborot manipulyatsiyasiga qarshi immunitet: Asosli dalil va tanqidiy tafakkur insonni soxta ma’lumotlardan himoya qiladi.

- Ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimida: Tibbiyotda shifokor va bemor o‘rtasidagi samarali muloqot — insonparvarlikning o‘zagi sifatida qaraladi.

4. Nazariya o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlar

Quyidagi jadvalda Xabermas nazariyasi va texnokratik yondashuv o‘rtasidagi asosiy farqlar ko‘rsatilgan:

Asosiy maqsad: O‘zaro tushunishga erishish — Natija va samaradorlik
Qadriyatlar: Adolat, tenglik, muloqot — Foyda, nazorat, samaradorlik
Qaror qabul qilish: Ochiq diskurs orqali — Markazlashgan tizim orqali
Shaxs roli: Faol, muhokamada ishtirokchi — Passiv, tizimga bo‘ysunuvchi

5. Xabermas g‘oyalarining ijtimoiy ahamiyati

Kommunikativ amaliyotlar jamiyatda insonlarning o‘zaro ishonchi, madaniy bag‘rikenglik va hamkorlikni kuchaytiradi. Xabermasning yondashuvi insonni shunchaki iqtisodiy subyekt emas, balki muloqot orqali ijtimoiy haqiqatni yaratuvchi mavjudot sifatida talqin qiladi. Uning nazariyasi bugungi globalizatsiya sharoitida millatlararo tinchlik, fuqarolik ongini rivojlantirish, va demokratik boshqaruvni mustahkamlashda beqiyos ahamiyatga ega.

Xulosa

Xabermasning kommunikativ amaliyotlar nazariyasi zamonaviy jamiyat uchun nafaqat falsafiy, balki amaliy yo‘nalish hamdir. U insoniyatni murosa, tushunish va adolat asosidagi muloqotga chaqiradi. Har bir sohada — siyosat, ta’lim, tibbiyot yoki madaniyatda — bu nazariya insonparvarlik va ongli muloqotning yo‘l xaritasi bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi kunda eng muhim vazifa — insonlar o‘rtasidagi muloqotni manfaat emas, tushunish va hamkorlik omili sifatida shakllantirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jürgen Habermas. The Theory of Communicative Action. Vol. 1–2. Boston: Beacon Press, 1984.
2. Habermas, J. Moral Consciousness and Communicative Action. MIT Press, 1990.
3. Tomas McCarthy. The Critical Theory of Jürgen Habermas. MIT Press, 1981.
4. Xudoyberdiyev R. Zamonaviy falsafa yo‘nalishlari. Toshkent, 2019.
5. Rahimov B. Ijtimoiy falsafa va kommunikatsiya madaniyati. TDIU nashriyoti, 2022.